

CYMELIA ZE STAREJ SZAFY

*Z przeszłości
fragmenty dramatyczne
przez
Marię Konopnicką*

*ze zbiorów
Biblioteki Publicznej
im. Marii Konopnickiej
w Suwałkach*

O Konopnickiej napisano już chyba wszystko. Słowa krytyki i zachwyty przeplatają się na stronach literackich opracowań. Czy moda na pisarkę trwa nadal? Śmiemy twierdzić, że niestety przebrzmiała. Teraz czytanie Konopnickiej to przeważnie przykry obowiązek uczniów. Po jej twórczość sięgamy okazjonalnie, rocznicowo. Tak też stało się i tym razem. Pragniemy przypomnieć w ramach cyklu cymeliowego drobną publikację „Z przeszłości : fragmenty dramatyczne”. Zapytacie nas dlaczego? Powodów jest kilka, przede wszystkim rocznicowy (wszak w 2022 roku przypada 180 rocznica urodzin poetki), ale też chcielibyśmy przywołać tu sylwetkę Orzeszkowej, której to firma wydawnicza przyczyniła się do publikacji prezentowanej książki.

„Z przeszłości” trafiło do zbiorów suwalskiej księżnicy w 1985 roku. Zakupione zostało za kwotę 4600 złotych. Oczywiście wiadomo było, iż książka znajdzie się w czytelni i będzie udostępniana prezencyjnie. Biblioteka od lat, z pełną świadomością, gromadzi wydania utworów Konopnickiej. Szczególnie cenne i wartościowe są egzemplarze, które ukazały się jako pierwsze wydania, bądź posiadają unikatowe znaki własnościowe. Z tego też względu nie należy dziwić się, iż kolejni dyrektorzy suwalskiej biblioteki, na przestrzeni lat sukcesywnie pozyskiwali wydawnictwa związane z osobą Marii Konopnickiej – patronki naszej księżnicy.

Wydana w 1881 roku publikacja, to zbiór trzech krótkich utworów dramatycznych, których bohaterami są kolejno:

HYPATIA z Aleksandrii (ok. 355 lub 370-415):

pierwsza kobieta-matematyk, przedstawicielka neoplatonizmu, wykładowczyni aleksandryjskiej szkoły filozoficznej. Zginęła zamordowana przez chrześcijan.

Ponoć kiedyś powiedziała – *Zachowaj swoje prawo do myślenia; lepiej podjąć ryzyko popełnienia pomyłki, niż popełnić grzech nie myślenia. [...] Straszna rzeczą jest przekazywanie zabobonów, tak jakby to była prawda**.

* Zob. m.in.: <http://piekniejszastronanauki.pl/hypatia-z-aleksandrii/> [Dostęp: 2022.09.12].

VESALIUSZ – Andries van Wesel lub Andre Wesale (1514-1564): uczony

flamandzki, twórca nowożytnej anatomii. Jako jeden z pierwszych odważył się na dokładne zbadanie zwłok ludzkich, wykazując przy tym liczne błędy w dziełach Galena. Jego praca „De humani corporis fabrica”, zadedykowana cesarzowi Karolowi V, stała się przyczynkiem do prześladowania ze strony władz kościelnych i sprawiła, iż w obawie przed inkwizycją opuścił Padwę*.

*Zob. m.in.: <https://www.rp.pl/historia/art8214201-andreas-vesalius-wesaliusz-1514-1564>

[Dostęp: 2022.09.12]

GALILEUSZ – Galileo Galilei (1564-

1642): włoski uczony, astronom, astrolog, matematyk, fizyk doświadczalny, inżynier-wynalazca i filozof, pionier nowożytnej fizyki i astronomii oraz popularyzator tych nauk. Zwolennik tez kopernikańskich; pod nadzorem inkwizycji od publikacji „Dialogu o dwu najważniejszych układach świata...”. Zrehabilitowany w 1993 r. przez papieża Jana Pawła II*.

* „Nowa encyklopedia powszechna A-Z”, Kraków 2010, s. 308.)

Lena Magnone w swoim opracowaniu poświęconym życiu i twórczości Marii Konopnickiej tak pisze: *Ważnym w historii recepcji Konopnickiej momentem było ukazanie się „Z przeszłości”, trzech „fragmentów dramatycznych” poświęconych skonfliktowanym z Kościołem ludziom nauki (...). Tym debiutem książkowym Konopnicka naraziła się Sienkiewiczowi i środowiskom konserwatywnym, a jednocześnie zyskała rangę „wieszczki pozytywizmu”¹.*

Wydanie „fragmentów dramatycznych” było nie tylko zaskoczeniem dla ówczesnego świata literackiego, ale wręcz stało się swego rodzaju skandalem. Poetka odważyła się w sposób otwarty poddać krytyce historyczną rolę Kościoła, oskarżała go o hamowanie rozwoju myśli ludzkiej, prześladowanie umysłów świątłych, dążących do rozwoju i odkrywania coraz to nowych pól na niwie nauki. Przy czym wskazywała, iż to właśnie ludzie związani bezpośrednio z Kościołem są owymi „hamulcowymi” na drodze postępu i rozwoju. Nie dziwi więc fakt, iż sam Sienkiewicz recenzując pracę Konopnickiej oburzył się jej wystąpieniem przeciwko powadze Kościoła. Wspomniana Lena Magnone, pisząc o „fragmentach dramatycznych”, a w szczególności

o przypadku Hypatii z Aleksandrii. Konkluduje: *W historii Kościoła najbardziej prześladowani byli zawsze ci, których odstępstwo od dogmatu było najmniejsze, inaczej mówiąc ci, którzy wierzyli w to samo, ale nie tak samo jak katolicy – zwłaszcza w momentach kryzysu².*

¹ L. Magnone, *Konopnicka : lustra i symptomy*, Gdańsk 2011, s. 57.

² Tamże, s. 398.

Książka Konopnickiej ukazała się w ramach serii „Wydawnictwa E. Orzeszkowej i S-ki”. Autorka „Nad Niemnem” próbując ożywić polski ruch wydawniczy na Litwie założyła wspólnie z Wincentym Chełmińskim na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX w. w Wilnie własną księgarnię nakładową. Firma działała w l. 1879-1882. Pisarka *niezwykle rzetelnie zajęła się organizowaniem działalności wydawniczej i księgarskiej. Nawiązała szerokie kontakty z autorami, wydawcami i księgarzami (głównie warszawskimi). Nabyła np. od Gebethnera i Wolffa książki za 2000 rb., a drugie tyle wzięła w komis.* (...)

WYDAWNICTWA KSIĘGARNI I SKŁADU NUT
E. ORZESZKOWEJ I SPÓŁKI
w Wilnie.
ULICA Ś. JASNEJ, DOM W. 500 WABERKA.

Balucki . . .	Typy i obrzoki Krakowskie. Wilno 1881 r.
Chmielowski P. . .	Poradca w wychowaniu. Wilno 1881 r.
Janowski E. . .	Wady naszych sądów. Wilno 1881 r.
Karłowicz Jan. . .	Poradnik dla osób wybierających księdza i urodziwego. Wilno 1881 r.
Konopnicka M. . .	Z przeszłości. Fragmenty dramatyczne. Wilno 1881 r.
Labowski E. . .	Władysław Syrokomla. Studium liter. Wilno 1881 r.
Harczyński W. . .	Sąd honorowy, kom. w 5-ciu aktach. Wilno 1881 r.
Orzeszkowa E. . .	Katolicyzm i kosmopolityzm. Studium w 1879 r.
Przyborski W. . .	Włoscianie u nas i u nas w Włoszech. Wilno 1881 r.
Skórski A. . .	ChOROBY duszy i odpowiedzialność moralna. Matki i karmicielki. Wilno 1881 r.
Spasowicz W. . .	Studia nie z natury. Wilno 1881 r.

Wkrótce wyjdą:

Chmielowski P. . .	Obok naturalizmu i liberalizmu na Litwie i Rosji—skutki z dziejów walki o światło.
Jez T. T. . .	O spółdzielczości i zysku i natrzy—przebytek do dzieł wybitnych i komunistycznych.
Meyer L. . .	Dla obywateli—nowela.
Orzeszkowa E. . .	Słynne romanse—powieści.
Kalendarz Wilenski na rok 1882 k. 50	

KSIĘGARNIA I SKŁAD NUT
E. ORZESZKOWEJ I S-ki w WILNIE

OSTRZEWALA NA SKŁAD SŁOWNY:

Gaile i Ka. . .	Matka egzorcysta. Wilno 1879	1
Głowacki K. A. . .	Essaysy, zawierające w sobie wybitne główne argumenty filozofii Christiano-Kantowskiej ze stanowiska Litwina-Rosjanina. Kraków 1877	1
Karłowicz Jan. . .	Przebytek do dzieł wybitnych i komunistycznych. Wilno 1881	50
Konopnicka M. . .	Z przeszłości. Fragmenty dramatyczne. Wilno 1881	50
Labowski E. . .	Władysław Syrokomla. Studium liter. Wilno 1881	50
Harczyński W. . .	Sąd honorowy, kom. w 5-ciu aktach. Wilno 1881	50
Orzeszkowa E. . .	Katolicyzm i kosmopolityzm. Studium w 1879 r.	50
Przyborski W. . .	Włoscianie u nas i u nas w Włoszech. Wilno 1881	50
Skórski A. . .	ChOROBY duszy i odpowiedzialność moralna. Matki i karmicielki. Wilno 1881	50
Spasowicz W. . .	Studia nie z natury. Wilno 1881	50

Ponadto od Altenberga sprowadzono fotografie i oleodruki.

W rezultacie tych transakcji księgarnia nie ustępowała zapasami największej ówczesnej firmie wileńskiej Józefa Zawadzkiego³.

Można tu było nabyć zarówno książki, jak też nuty, czy ryciny. Jej program wydawniczy był bardzo rozległy, lecz niestety niespójny.

Duża różnorodność tematyczna, dostosowana do specyficznej publiczności czytelniczey na Litwie, mogła nasuwać i nasuwała

podrażnienia o przypadkowość czy wręcz okazjonalność

³ M. Zięba, *Eliza Orzeszkowa jako księgarz i wydawca*, [w:] *W świecie Elizy Orzeszkowej*, pod red. H. Bursztyńskiej, Kraków 1990, s. 194.

przygotowywanych publikacji. Wykorzystali to skwapliwie nieżyczliwi Orzeszkowej krytycy i wydawcy warszawscy, z którymi pisarka zmuszona była walczyć o uznanie dla wydawanych pozycji⁴.

Orzeszkowa zainwestowała w firmę ponad 20 tysięcy rubli. Spółka Orzeszkowej i Chełmińskiego publikowała książki, kalendarze i pismo humorystyczne „Alfabet”.

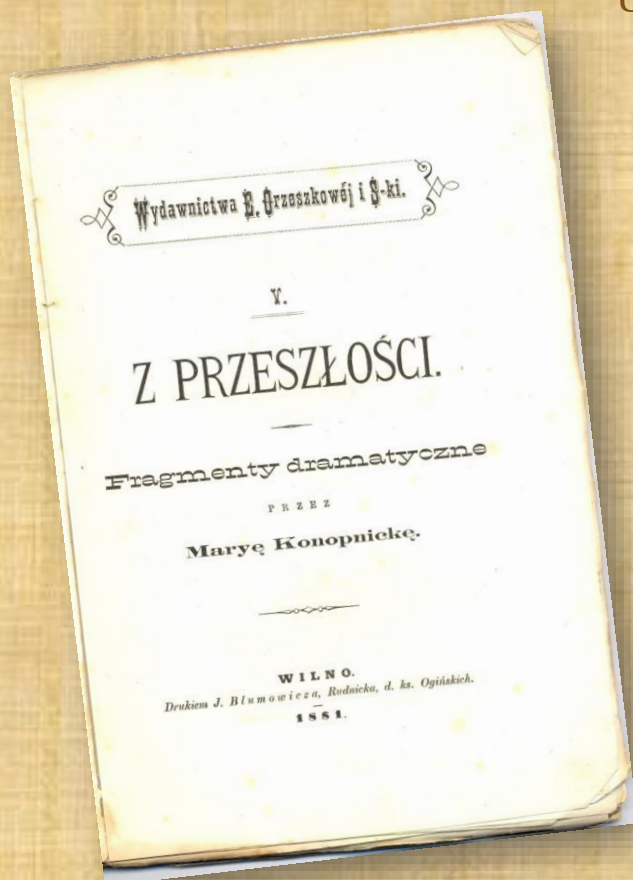

Kolejne numery pisma „Alfabet”.

Alfabet był wydawnictwem patriotycznym ostro szydzącym z wad narodowych. (...) Docierał do szerokich warstw społeczeństwa litewskiego i niestety stał się głównym pretekstem do zlikwidowania księgarni przez carską administrację świadomą polskiej patriotycznej nośności przedsięwzięcia. Rok 1882, ostatni w dziejach księgarni, charakteryzuje się znacznym spadkiem liczby wydawnictw⁵.

⁴ T. Górniak, *Głos z nad Niemna*, „Bibliotekarz Podlaski” 2014, nr 28, s. 82.

⁵ M. Zieba, *Eliza...*, s. 202.

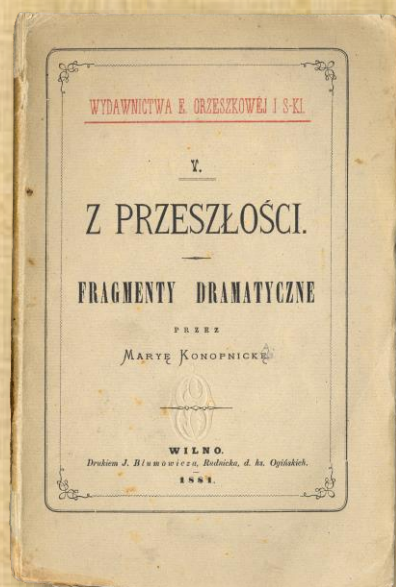
WILNO.
Drukiem J. Blumowicza, Rudnicka, d. ks. Ogińskich.

Utwór Konopnickiej „zszedł” z maszyn drukarskich Józefa Blumowicza. Zgodnie z tym co podają „Cztery wieki drukarstwa w Wilnie”, drukarnia Blumowicza została założona w 1838 r. i pierwotnie mieściła się w domu ks. kan. Herbuta na Zarzeczcu. Następnie została przeniesiona na ulicę Rudnicką, do domu ks. Ogińskiego, gdzie działała jeszcze w 1900 roku. W drukarni Blumowicza drukowano publikacje wydawane przez spółkę księgarską prowadzoną przez Orzeszkową i Chełmińskiego⁶.

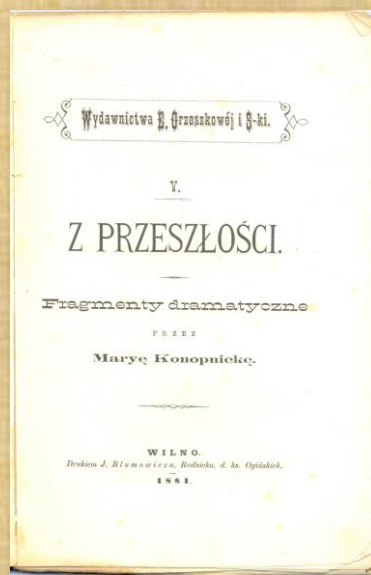
Fragment planu miasta Wilna z zaznaczoną ulicą Rudnicką (okres międzywojenny).
Źródło: http://maps.mapywig.org/m/City_plans/Central_Europe/WILNO_1_12.500.jpg [Dostęp: 2022.09.12].

⁶ Zob.: L. Abramowicz, *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie : zarys historyczny (1525-1925)*, Wilno 1925, s. 108-109.

205 mm

140 mm

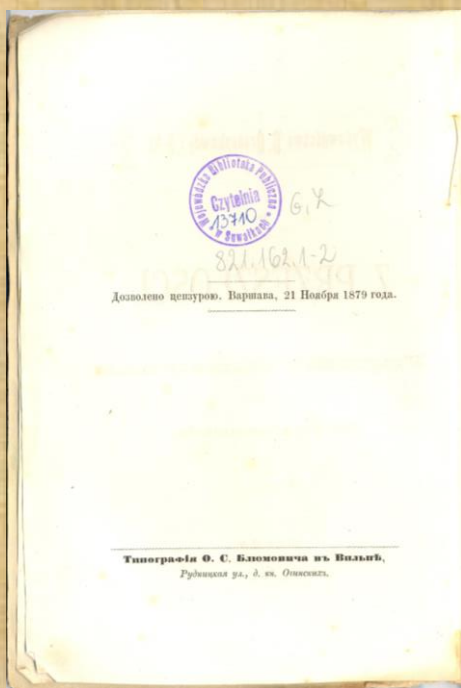

Okładka „fragmentów dramatycznych” zawiera tytułaturę, czyli *informacje ułatwiające identyfikację druku (książki)*; są to *m.in.: dane o autorze, tytuł, określenie kolejności wydań, adres wydawniczy, oznaczenie formy wydawniczej.*

Te same informacje powtórzono na stronie tytułowej.

„Fragmenty dramatyczne” zostały zaopatrzone w miękką okładkę, blok książki szyty, składa się z 13 składek – 104 liczbowanych stron. Zastosowano arabską paginację stron. Brak materiałów ilustracyjnych.

Na odwrocie karty tytułowej „fragmentów dramatycznych” znalazła się informacja o zgodzie cenzora (wydanej w Warszawie, w listopadzie 1879 r.) na publikację książki Konopnickiej

Дозволено цензурою. Варшава, 21 Ноября 1879 года.

(formuła w języku rosyjskim). W tym miejscu należy wspomnieć, iż zarówno

Wilno, jak i Warszawa znajdowały się w zaborze rosyjskim.

Na dole strony rozmieszczono tekst dotyczący drukarni odpowiedzialnej za druk tejże publikacji (również w języku rosyjskim).

Типографія Ф. С. Блюмовича въ Вильні,
Рудницкая ул., д. кн. Ошескиаъ.

Oczywiście znalazła się tu także współczesna (z XX w.) okrągła pieczęć – znak własnościowy, suwalskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej, a dokładnie czytelnicy bibliotecznej. Co charakterystyczne, tekst na pieczęci wskazuje, iż wolumin trafił do zbiorów jeszcze w okresie, kiedy Suwałki były stolicą województwa suwalskiego, a biblioteka posiadała rangę placówki wojewódzkiej.

Bibliografia i netografia

- Abramowicz L., *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie : zarys historyczny (1525-1925)*, Wilno 1925.
- *Andreas Vesalius (Wesaliusz, (1514-1564)*, <https://www.rp.pl/historia/art8214201-andreas-vesalius-wesaliusz-1514-1564> [Dostęp: 2022.09.12].
- Górniak T., *Głos znad Niemna*, „Bibliotekarz Podlaski” 2014, nr 28.
- Magnone L., *Konopnicka : lustra i symptomy*, Gdańsk 2011.
- *Nowa encyklopedia powszechna A-Z*, Kraków 2010.
- Pospieszny T., *Hypatia z Aleksandrii*, <http://piekniejszastronnanauki.pl/hypatia-z-aleksandrii/> [Dostęp: 2022.09.12].
- *Wilno*, http://maps.mapywig.org/m/City_plans/Central_Europe/WILNO_1_12.500.jpg/ [Dostęp: 2022.09.12].
- Zięba M., *Eliza Orzeszkowa jako księgarz i wydawca*, [w:] *W świecie Elizy Orzeszkowej*, pod red. H. Bursztyńskiej, Kraków 1990.

Zapraszamy do korzystania z naszych zbiorów

Biblioteka Publiczna
im. Marii Konopnickiej
ul. Emilii Plater 33 A
16-400 Suwałki

<http://bpsuwalki.pl>
e-mail: sekretariat@bpsuwalki.pl
czytelnia@bpsuwalki.pl
digi@bpsuwalki.pl

sekretariat: tel. 87 565-62-46
czytelnia: tel. 87 565-62-46 w. 23